

шень. Тобто такі скупчення є для суб'єктів малого підприємництва інкубаторами для розвитку їх діяльності, створення нових напрямків бізнесу. Створення умов та формування позитивних тенденцій об'єднання прагнень і зусиль суб'єктів малого підприємництва позитивно відіб'ється не тільки на інфраструктурі регіону та показниках його діяльності, але й на показниках національної економіки в цілому.

Література

1. *Геец В. М.* Трансформационные преобразования в Украине: переосмысливая пройденное и думая о будущем / В. М. Геец // Экономика Украины. — 2008. — №5. — С. 7—16.

2. *Квілінський О. С.* Кластеризація як спосіб підвищення стійкості суб'єктів малого бізнесу / О. С. Квілінський, Т. О. Степанова // Економічний вісник Донбасу: зб. наук. пр. — Д., 2010. — № 1 (19). — С. 150—158.

3. *Семенов В. Ф.* Кластерна політика в управлінні регіональним розвитком туризму / В. Ф. Семенов // Вісник соціально-економічних досліджень. Зб. наук. праць Одеського держ. екон.ун-ту. Вип. 40. — Одеса: ОДЕУ, 2010. — С. 381—387.

4. *Сокол І. І.* Оцінка стратегічного потенціалу Закарпатської області / І. І. Сокол // Науковий вісник ужгородського університету: зб. наук. пр. — Ужгород, 2010. — Вип. 31. — С. 78—84.

5. *Степанова Т. А.* Актуальные вопросы развития малого предпринимательства в Украине / Т. А. Степанова, А. С. Квилинский // Научные труды ДонНТУ. Серия: Экономическая. Выпуск 31—3 (117). — Донецк, ДонНТУ, 2007. — С. 246—251.

Стаття подана до редакції 18.10.2011

УДК 311:336 (075.8)

М. А. Жмайло, аспір.
кафедри «Економічна статистика»,
Донецький національний університет

СПОЖИВЧИЙ КРЕДИТ ТА ЙОГО РОЛЬ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті висвітлено особливості розвитку ринку банківського споживчого кредитування в Україні, визначено його місце в економіці. Виконано перспективну оцінку розвитку обсягів

кредитування фізичних осіб. Обґрунтовано необхідність регулювання даного банківського сегменту в умовах подальшого розвитку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: споживче кредитування, валовий внутрішній продукт, імпорт, адаптивна модель прогнозування.

АННОТАЦІЯ. В статті освітлені особливості розвитку ринку банківського потребителського кредитування в Україні, визначено його місце в економіці. Виконана перспективна оцінка розвитку обсягів кредитування фізичних осіб. Обґрунтована необхідність регулювання даного банківського сегменту в умовах подальшого розвитку.

КЛЮЧЕВІ СЛОВА: потребителський кредит, валовий внутрішній продукт, імпорт, адаптивна модель прогнозування.

ANNOTATION: The article highlights the features of the development of the banking market of consumer crediting in Ukraine, to determine its place in the economy. Projection is made of the volume of lending to individuals. The necessity of regulation of the banking sector in terms of further development.

KEY WORDS: consumer credit, gross domestic product, imports, adaptive forecasting model.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими завданнями. Кредит і кредитні відносини є невід'ємною складовою економічної системи України. Сфера кредитування безпосередньо пов'язана з потребами розвитку національного виробництва. Знаходячись у центрі сучасного грошово-фінансового господарства, обслуговуючи інтереси суб'єктів господарювання, кредит опосередковує функціонування і розвиток як виробництва і обміну, так і сфери кінцевого споживання. У цій сфері виникає специфічна форма кредиту — споживчий кредит, призначений для задоволення споживчих потреб фізичних осіб і сімей (домогосподарств). Розширення масштабів споживчого кредитування характеризує рівень життя населення та покращення його добробуту.

Аналіз останніх публікацій. Проблемами споживчого кредитування займалися О. В. Васюренко, В. В. Корнєєва, М. І. Савлук [1], О. Стойко [4] та ін. Проте окремі аспекти цієї проблеми потребують подальшого дослідження і удосконалення.

Формулювання мети. Головна ідея статті полягає в оцінці перспективних напрямків розвитку ринку споживчого кредитування з метою розробки подальших дій щодо регулювання даного банківського сегменту на основі аналізу сучасного стану кредитування фізичних осіб.

Виклад основного матеріалу. З моменту появи кредитних операцій в Україні (з 1991 р.) комерційні банки не приділяли достатньої уваги розвитку кредитування фізичних осіб. Даним видом кредитування займалися, переважно, інші фінансово-кредитні установи — кредитні спілки, фінансові компанії, будівельні товариства тощо. Причиною цього була значна трудомісткість процесу споживчого кредитування, оскільки при однакових витратах часу банківських робітників комерційні кредити за рахунок їх розмірів були значно прибутковіше. Індивідуальне кредитування навіть не вважалось престижним у банківських колах. Однак у сучасних умовах більшість комерційних банків сприймають фізичних осіб як основне джерело зростання та диверсифікації свого бізнесу.

Видача споживчих кредитів в Україні відбувається з 2002 р. Однак лише в останні роки ця банківська послуга стала надзвичайно популярною серед домогосподарств. Високий попит населення на кредити зумовлений зростанням реальних доходів фізичних осіб, активною маркетинговою політикою кредитних організацій, а також намаганням виробників та продавців використовувати нові форми збуту своїх товарів, що в результаті дозволяє збільшити обсяги продажу. У середньому за період 2002—2010 рр. темп приросту загального банківського кредитування склав 65,6 %, тоді як приріст споживчого кредитування домогосподарств — 112,1 % [5]. Це свідчить про високий попит з боку населення на споживче кредитування та необхідність його існування й подальшого розвитку. Обсяги споживчого кредитування щорічно збільшувались і на початок 2011 р. перевищували розмір показника 2002 р. майже у 410 разів (табл. 1).

Таблиця 1

ДИНАМІКА ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ УКРАЇНИ ЗА 2002—2010 рр.

Роки	Обсяг споживчих кредитів, млрд грн	Валовий внутрішній продукт, млрд грн	Питома вага споживчих кредитів у ВВП, %	Вартість імпортованих товарів та послуг, \$ млн
2002	0,3	225,8	0,13	16976,8
2003	1,1	267,3	0,41	20344,3
2004	3,5	345,1	1,01	28996,0
2005	19,3	441,5	4,37	36141,1
2006	58,5	544,2	10,75	45034,5
2007	115,0	720,7	15,96	60669,9
2008	186,1	948,1	19,63	85535,3
2009	137,1	913,3	15,01	45433,1
2010	122,9	1 094,6	11,23	60739,9

* Розраховано автором за даними Національного банку України [5] та Державного комітету статистики [6].

Безумовно, світова економічна криза негативно позначилась на вітчизняній економіці. Відбулось значне скорочення чисельності зайнятого населення, зниження темпів зростання заробітних плат та інших доходів громадян. Це, в свою чергу, відбилося на показниках діяльності ринку споживчого кредитування. Відбулося значне скорочення обсягів споживчого кредитування з 186,1 млрд грн у докризовому 2008 р. до 122,9 млрд грн у 2010 р. [5]. Нездатність клієнтів сплачувати витрати за кредитом, зростання несвоєчасних виплат змусили банки передивитись свою кредитну політику та перейти до більш жорстоких методів відбору позичальників.

Споживчий кредит користується попитом переважно серед населення з невисоким рівнем доходу. Це має цілком зрозуміле пояснення. Людина, яка має високий дохід, прагне, як мінімум, зберегти його, а як максимум — примножити. У випадку зі споживчим кредитом це неможливо. Адже, купуючи товар чи сплачуючи послугу в кредит, людина витрачає значно більшу суму, ніж фактична вартість цього блага. Однак даний факт зовсім не відштовхує потенційних позичальників, і споживчий кредит з кожним роком набуває все більшої популярності.

Теоретично активний споживчий попит з боку населення повинен стимулювати вітчизняних виробників збільшувати обсяги вироблених товарів та послуг. Однак за даними Міністерства економічного розвитку в Україні за 2003—2010 рр. спостерігається перевищення (окрім 2005 та 2009 рр.) обсягів імпортованих товарів та послуг, ніж вироблених у країні (рис. 1), тобто економіка України не орієнтована на задоволення споживчих потреб населення. Інфляційні процеси змушують українців надавати перевагу імпортованим товарам та послугам.

Дослідження показало, що збільшення обсягів споживчого кредитування не є однозначно позитивним явищем. Необхідно посилити контроль нарощування обсягів кредитування домогосподарств. Одним із показників, що характеризує стан банківського споживчого кредитування є відношення обсягу таких кредитів до ВВП.

За оцінками експертів департаменту стратегічного розвитку та маркетингу ПАТ «Кредитпромбанк», Україна поряд із Польщею, Іспанією, Ірландією та Грецією демонструє високе співвідношення споживчих кредитів до ВВП [7]. Відомо, що саме закредитованість населення вважається однією з основних причин виникнення світової фінансової кризи.

Рис. 1. Динаміка обсягів імпорту та ВВП України за 2003—2010 рр.

У 2010 р. 11,23 % валового внутрішнього продукту було витрачено населенням на придбання кінцевих продуктів у кредит. На одного українця у 2009 р. та 2010 р. приходилось 29769,9 грн та 2 679,3 грн споживчого кредиту відповідно, тоді як середня заробітна плата складала лише 1 906 грн та 2 629 грн [6]. Це свідчить про те, що українці, навіть після кризових явищ, продовжують жити не за коштами, і сподіваються лише на майбутні доходи.

У суспільстві відбувається природна зміна поколінь, що спричиняє бажання покращити умови життя. Маються на увазі не предмети розкоші, а елементарні засоби для існування, необхідні для нормального проживання абсолютно всіх верств населення. Звідси витікає, що ринок споживчого кредитування у майбутньому буде розвиватися прогресивними темпами. Це прогнозують більшість банківських експертів та представників торговельних мереж [7]. Крім того, протягом 2011 р. кількість банків, які давали готівкові кредити без застави, значно зростає. За даними компанії «Простобанк консалтинг», вже три банки з п'ятидесяти найбільших — Альфа-банк, Фольксбанк та «ІАВ банк» — пропонують кредит готівкою без довідки про доходи. Незважаючи на те, що такі кредити на третину дорожчі, ніж із довідкою, вони користуються значним попитом.

Активність банківських установ, безумовно, призведе до збільшення обсягів споживчого кредитування. Дану гіпотезу підтверджує і виконаний статистичний прогноз. Для перспективної оцінки розвитку обсягів споживчого банківського кредитування було використано кілька типів моделей прогнозування: трендові, авторегресійні та адаптивні [2]. Згідно зі статистичними критеріями, трендові та авторегресійні моделі не виявилися статистично

точними та достовірними, що зумовило відмову від прогнозування на основі цих типів моделей.

Серед адаптивних моделей статистично точним та достовірним виявився метод польського статистика Е. Хелвіга — метод гармонійних ваг. У його методиці використовується ідея ковзаючого тренду. Екстраполяція проводиться по ковзаючому трендові, окремі точки ломаної лінії зважуються за допомогою гармонійних ваг, що дозволяє більш пізнім спостереженням надавати більшу вагу. Це означає, що вибрана для прогнозу модель адаптується до умов, що складаються на кожному етапі розвитку. В результаті це дозволяє дати більш точні прогнози на найближчу перспективу.

Світова економічна криза внесла свої корективи у подальший розвиток ринку банківського споживчого кредитування. Обсяги виданих кредитів значно скоротились, комерційні банки змінили умови кредитування на більш прискіпливі та жорсткіші. Крім того, навіть соціально-економічний рівень розвитку всієї держави пережив значні зміни. Ці та інші фактори говорять про те, що подальший розвиток будь-яких процесів буде відбуватися з огляду на кризові явища. Отже, для перспективної оцінки найкраще підходить саме адаптивний метод, який описує майбутній розвиток процесу, надаючи більшу увагу новим умовам, що склалися. У даному випадку такою умовою є економічна криза.

З метою виконання прогнозу методом Е. Хелвіга вихідний динамічний ряд обсягів споживчого кредитування було розбито на 3 етапи. Для кожного етапу розраховано лінійний тренд, тобто $y_{i(t)} = a_i + b_{ik}t$, при цьому $i = 1, 2, \dots, n - k + 1$. Для оцінки параметрів лінійних трендів використано метод найменших квадратів (МНК). У результаті розрахунків було отримано 7 лінійних рівнянь ($n - k + 1 = 9 - 3 + 1$), параметри яких наведено у табл. 2.

Таблиця 2

ПАРАМЕТРИ РОЗРАХОВАНИХ ЛІНІЙНИХ ТРЕНДІВ

a_0	-1,6	-10,2	-27,9	-31,4	-7,7	123,9	211,9
a_1	1,6	9,1	27,5	47,9	63,8	11,1	-31,6

На основі цих параметрів розраховано показники ковзаючого тренду $y_{j(t)}$ і середні його значення за формулою:

$\bar{y}_{j(t)} = \frac{1}{n_j} \sum_{j=1}^{n_j} y_{j(t)}$. На цьому етапі було визначено помилку апроксимації, яка склала 3,78 % (< 15,0 %), тобто вибрана модель статистично точно описує розвиток обсягів банківського кредитування і на її основі може бути виконана перспективна оцінка цього процесу.

Висновки та перспективні напрями досліджень. За допомогою проміжних розрахунків отримано наступні результати. З 2011 р. ринок банківського споживчого кредитування продовжить розвиватися повільними, але наростаючими темпами (табл. 3). За оцінками Кабінету міністрів України обсяг ВВП у найближчій перспективі збільшуватиметься наступним чином: у 2011 р. — на 4,6 %, у 2012 р. — на 5,1 %, у 2013 р. — на 5,5 % [8].

Таблиця 3

**ПРОГНОЗНІ ПОКАЗНИКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
НА 2011—2013 рр.**

Роки	Прогноз обсягів споживчого кредитування, млрд грн	Валовий внутрішній продукт, млрд грн	Питома вага споживчих кредитів у ВВП, %
2011	123,6	1144,9	10,8
2012	124,2	1203,3	10,3
2013	125,7	1269,5	9,9

За даними прогностичними оцінками розраховано питому вагу споживчих кредитів у валовому внутрішньому продукті. В динаміці цей показник показує тенденцію зниження, що не може мати однозначної трактовки. З одного боку, наведений прогноз підтверджує майбутню ефективність впроваджених методів уряду щодо регулювання кредитної діяльності (збільшення вимог до капіталу банків, суворіший нагляд з боку НБУ, впровадження нормативу максимального сукупного розміру споживчих кредитів та ін.). Але з іншого боку, в динаміці не спостерігається зниження обсягів споживчого кредитування. Зниження питомої ваги цих кредитів у ВВП може бути зумовлено лише за рахунок закладеного росту самого ВВП.

У результаті поступового становлення та розвитку ринку споживчого кредитування в Україні вітчизняними банками охоплені всі сфери діяльності людини, де використання такого кредиту було б можливим. Це і побут, і житло, освіта та відпочинок, медичне обслуговування та інше. Поява такого способу розрахунку за блага дозволила розширити товарообіг, збільшити обсяги виробництва та рівень добробуту громадян.

Однак на думку представників НБУ, саме надмірне фінансування населення в умовах його низьких доходів було однією з причин затяжної економічної кризи, яка призвела до падіння ВВП у 2009 р. на 15,1 %. Споживче кредитування розширює приплив імпорتنих товарів і тим самим підвищує девальваційний тиск на курс національної валюти.

Послуга банківського кредитування фізичних осіб повинна бути направлена, насамперед, на покращення якості життя населення, на поліпшення побутових умов та ін. Однак Україна ще перебуває у стадії розвитку сегменту споживчого кредитування. Саме тому ще існує багато проблем, вирішення яких дозволить стати економічно розвинутою країною. У результаті проведеного дослідження виявлено, що основними діями, направленими на поліпшення економічної ситуації в країні, мають бути наступні. Перш за все, важливою є державна підтримка вітчизняних виробників товарів та послуг. Така підтримка сприятиме зниженню імпортованих товарів, що позитивно відобразиться на макроекономічних показниках України. Крім того, комерційним банкам необхідно знизити свою кредитну активність по відношенню до населення. Це допоможе призупинити інфляційні процеси в країні, що, в свою чергу, сприятиме стабілізації курсу національної валюти. Запропоновані дії допоможуть Україні оминати нові кризові явища в економіці та побудувати сприятливий фінансовий клімат у державі.

Література

1. Гроші та кредит: Підручник / 3-тє вид., перероб. і доп. / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. — К.: КНЕУ, 2002. — 598 с.
2. *Єріна А. М.* Статистичне моделювання та прогнозування: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2001. — 170 с.
3. *Сидорова А. В., Юріна Н. О.* Банківська статистика: Навч. посібник. — Донецьк: Каштан, 2006. — 188 с.
4. *Стойко О.* Банківські операції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://books.efaculty.kiev.ua/bank/1/r4/#3.6>.
5. Офіційний сайт Національного банку України. — www.bank.gov.ua.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Офіційний сайт Асоціації українських банків. — <http://aub.org.ua>.
8. Урядовий портал. — <http://www.kmu.gov.ua>.

Стаття подана до редакції 28.10.2011